

андрій волощак

Довбушеві скарби

бібліотека українського мистецтва

uartlib.org

АНДРІЙ ВОЛОЩАК

ДОВБУШЕВІ СИЛЯРБИ

КАЗКА - ПОЕМА

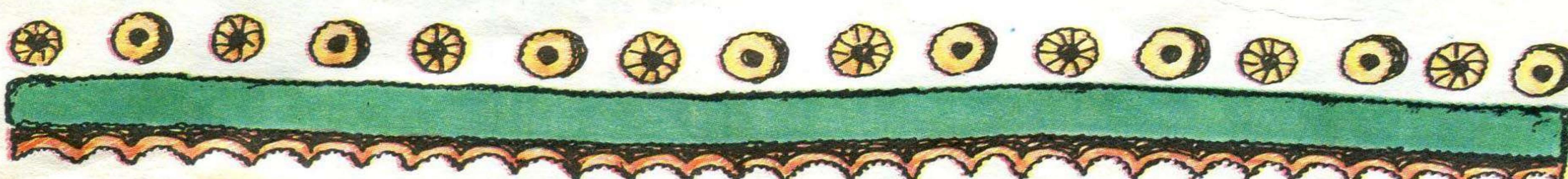
ВИДАННЯ ДРУГЕ

Люди, люди!
Я ваш брат,
Я для вас рад жити,
Серця свого кров'ю рад
Ваше горе змити.

Іван Франко

Художник Софія Карава-Корбут

ВИДАВНИЦТВО «КАМЕНЯР» · ЛЬВІВ · 1976

I

Над струмком,
Над беріжками
Кучерявими садками
Огорнулося село.
Заметіллю яблунь в квітні,
В липні — сонцем і блакиттю,
В жовтні — золотом цвіло.

Груші, яблуні та клени
Гаєм розлились зеленим.
В тім гаю — хатки низькі.
Під гіллям дерев високих
Простяглись уздовж потоків
Сірі вулички вузькі.

Край села усім відома
Кузня.
В ній — неначе вдома —
Кожен наймит і ратай.
То до неї й з сіл сусідніх
Протоптали люди бідні
Не один широкий пляй.

Як зберуться в кузні люди —
Яць-коваль розправить груди,
Кине молота із рук,
Згасить ярий жар у горні,
З лоба піт рукою згорне.
В кузні стихне перестук.

Повідає він громаді,
Що завжди послухать радий
Давню повість полонин.

I, вслухаючись в ту мову,
Не пропустить ані слова
Ковалів маленький син.

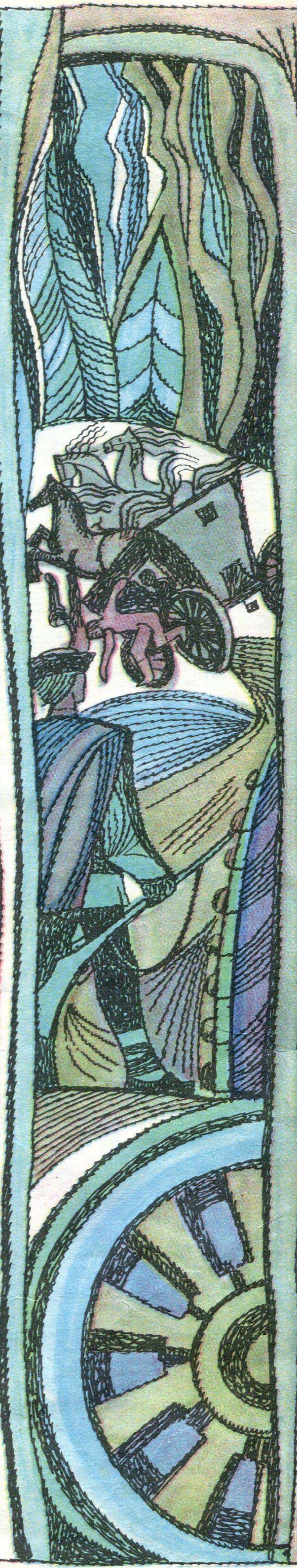
Все Івасеві цікаве,
Цікавіше, як забави
З дітваками на дворі.
А найбільше очі сяють,
Як про Довбуша співають
Разом батько й дід Андрій.

Як опришки — гір соколи
Несли з верховин на доли
Волю в спалахах заграв;
Як добро з комор розбитих
Глитаїв — панів неситих —
Довбуш бідним роздавав;

Як, немов шалений вітер,
Дуків змушував тримтіти
Довбуша нещадний гнів;
Як свій скарб далеко в горах
В зачарованих коморах
Заховав він від панів.

Там і золото, й каміння,
Що аж бризкає промінням,
Сліпить очі,
Мутить ум.
Є там книга на карнизи,
І сова сидить на книзі,
Мов мудрець, в полоні дум.

Дід Андрій спитав хлопчину:
— Хочеш скарб шукати, сину?

— Хочу! Нині ж!
— Е! Зажди!
Підрости, пізнай науку,
Загартуй у праці руки,
А тоді вже — в гори йди.

ІІ

Лиш настав погожий ранок,—
З'їв — не з'їв Івась сніданок,
Скибку хліба в торбу взяв.
Нишком вислизнув із хати,
І в розбуджені Карпати
Стежкою попрямував.

Вже минув лісок і другий,
Знов село...
Круті яруги...
В ручаях дзорчить вода.
Сонце, начебто жар-птиця,
Розкида на ліс косиці,
В звори, в хащі загляда.

Йвась в дорозі притомився...
Під сосною зупинився,
Сів спочити лиш на мить.
І не зчуває, як не стало
Неба, ѹ сонце заховалось.
Тільки ліс шумить, шумить...

І ураз до нього з лісу,
Крізь гілля густу завісу,
Вийшов Довбуш з топірцем:
— Встань-но, — мовив,—
Годі спати!

Чуєш?
Кличуть нас Карпати!..—
Взяв хлопчину, мов пірце,

І поніс його.
Крок ступить —
Через гору переступить,
Через річку,
Через яр.
А кругом щось дзвонить, грає,
Небо іскорками сяє,
Місяць — човником з-за хмар.

Як добравсь до Чорногори,
Мовив: «Тут мої комори,
Легінів моїх житло».
І могутніми руками
Відкида зелений камінь,—
Аж у зворах загуло.

Камінь —
мов гранітні двері...

Увійшов у глиб печери
Поруч з Довбушем Івась.
Бачить золото у скрині,
А от книга блідо-синім
Ніжним сяйвом зайнялась.

Світлячки —
мов іскри, в шпарах.
Ніби відьма в окулярах,
Заховалась в кут сова.
Величезними очима,
Наче каганцями, блима
Кругла сива голова.

Он мечі, ковадло, молот,
Плуг, коса, серпа півколо.
— Що сподобалось — бери! —
Мовить Довбуш.
Його слово
Повторив хтось знов і знову,
Мов луна, в нутрі гори.

— Бачиш?
Скарбів тут багато...
Та найкраще — книгу взяти.
Скаже книга та тобі,
Як у дні ясні, в негоду
Долю рідному народу
Здобували в боротьбі.

III

Цілу ніч журилась ненька:
«Доленъко ж моя гренъка!
Де ж Івасик-вітрогон?
Ні в саду, ані в стодолі,
Ні в селі нема, ні в полі...»
Годі й думати про сон!

Йде у ліс матуся вранці,
Глип — на затишній полянці
Спить Івасик на траві.
Усміхається спросоння,
Під щоку поклав долоню.
Чуб, мов жар, на голові.

— Сину!
Він з трави схопився.
І здалось: тут був, не снівся,

Довбуш, книгу простягав.
Йвась немов забув про матір:
«Де ж опришка відшукати?»
Довго ще стояв, мовчав.

...Йшов із матір'ю поволі
Через ліс і через поле.
Все чекав чогось. Дарма!
Ані скарбів,
Ані скелі,
Ні таємної оселі,
Й Довбуша ніде нема.

IV

Заскрипіли важко двері.
В сінях тьмяно, як в печері...
У світлицю вбіг Івась.
Зирк на стіл... А тут... Не сон це?
Книга Довбуша, мов сонце,
Ніжним сяйвом зайнялась.

Раптом в хлопчика уяві
Вирізьбилися яскраво
Довбуш,
Скелі,
гори,
ліс.

— Звідкіля ця книга, мамо?
Це ж вона... Вона... Та сама...
Хто її до нас приніс?

— Що?!
Ти бачив вже цю книжку?
Ой! Скоріш лягай у ліжко!

Щось говориш, наче в сні...
Цю ж купила тільки вчора:
Йти тобі до школи скоро.
Хочеш вчитися чи ні?
— Хочу, мамо! Навіть нині!

І в обкладиночці синій
Книжку хлопчик розгортав.
В ній — малюнки:
звірі, квіти...

Гори, ліс,
дорослі, діти...

Ніби та... Та ні, не та!..

V

Почорніли ниви голі.
Лиш бадилля ген на полі
Ще жовтіє де-не-де.
Йвась поклав буквар в торбину
І, всміхнувшись горам синім,
В Ясеницю —
в школу йде.

Боязко...
А все ж цікаво
Сісти за учнівську лаву
В тім будинку на горбі.
Задививсь Івась на нього...
Щось важкими стали ноги.
Радо б геть додому біг.

Та лункий дзвінок із школи,
Наче жайворонок в полі,
В класи всіх дітей зове.

Де є подівся страх незнаний!
І Івась ступив на ганок,
Радий взнати все нове.

Ось вже він сидить у класі.
За столом у чорній рясі
Став гладкий безвусий піп.
На стіні — Христос розп'ятий.
На столі (нащо — не знати) —
Із берези різок сніп.

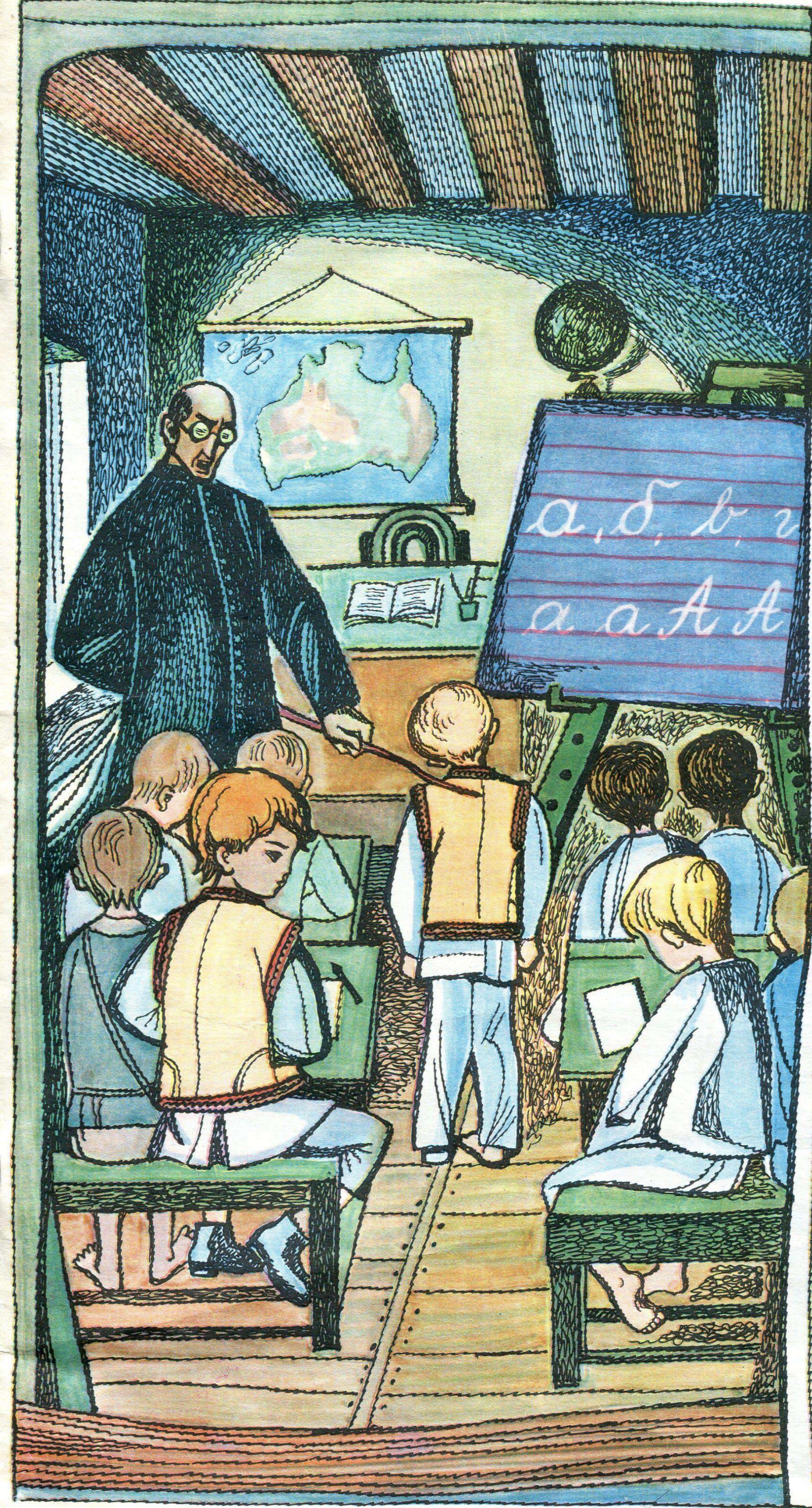
Якось дивно, неприємно...
В класі наче стало темно
Від різок,
попа,

— Ну, найперше в нас молитва,—
Очі вчителя, як бритва,
В усміх скривлені уста.

VI

Так і почалась наука,
Не наука, просто мука:
Скаже учень щось не те —
Піп-учитель в тій хвилині
«Пише» хлопцеві на спині
Різкою письмо святе.

Отаке «навчання» в школі —
Гірш татарської неволі,
Повне страху, повне сліз.
Та впродовж шкільного року
Дехто, хоч і кволим кроком,
В букварі до «ять» доліз.

А Івась?
Як в нього справи?
Цей жорстокий і лукавий
Піп приборкав і його?
Чи гнучке гілля берези
Думать вивчило «тверезо»,—
Не відстоюватъ свого?

Запитайте педагога,
Дасть оцінку дуже строгу
(Там — чи правда, чи брехня):
— О, він вчиться дуже добре!
Тільки страх який хоробрий
Ледарів обoronять!

А хоробрий він недаромъ,
Бо чужу сприймав він кару
Від попівської руки,
Як удар по власнім тілі.
Очі хлопчика горіли,
І стискались кулаки.

Скоса піп-учитель гляне:
— Що шепочеш там, Іване?
— Гріх дітей вам катувать!
Іншим разом інше скаже,
Врешті, піп з берези каші
Дасть йому покуштуватъ.

Як зненацька різка свисне —
Йвась лиш зуби міцно стисне
(«Таж людину бити гріх!»).
І пощади не благає:
В серці хлопця виростає
Гнів до кривдників усіх.

Пролунав останній дзвоник...
Всі розбіглись — не догониш,—
Їх мов вимели вітри.
Опустіла зразу школа.
Тихо, мертво доокола,—
Ні попа, ні дітвори.

Ясениця — недалеко.
Звідси, мов на крилах, легко
В Нагуєвичі летіть.
...Вбіг Івась у рідну хату,
Мовби сповнив її святом,
Шумом буйних верховіть.

VII

— Тиждень погуляв, небоже,
А тепер ти нам поможеш,—
Мовив батько,—
Тут ось бич.
Треба вигнати корову
На леваду чи в діброву.
Ти ж, Іванку, не панич!

А в ліску чи на леваді
Пастухи Івану раді —
Є завжди у нього щось:
Чи сопілка, чи герлига,
Чи нова цікава книга,
Нудьгуватъ не довелось.

Він читав у хаті, в полі,
В дощ — на сіні у стодолі...
Тільки ж не зустрів ніде
Книги, що вві сні побачив,

Та чуттям своїм гарячим
Вірив,
що її знайде.

VIII

Знов Івась і діти в школі.
Та уроки йдуть поволі,
І на них нудьгує він.
Бо що вчать тут —

все вже знає,

І думками геть літає
Ген, хмаринам навздогін.

Десь на п'ятий день науки
Кинув піп: «Бери у руки
Торбу. Геть іди від нас».
Смика жартом за чуприну:
«Вирушай ти, хлопський сину,
Вчитися у третій клас».

IX

Не було у третім класі
Вже попа у чорній рясі,
Інший вчитель стрівся тут —
З окулярами на носі,
З ластовинням, наче просо.
Замість «добре» каже «гут».

«Дер, ді, дас,
іх бін, іх габе»...
Букви хитрі криволапі
Із таблиці хтось чита.
Бачить хлопець книгу нову,—

З неї вчать німецьку мову,—
Тільки книга й ця — не та.

Пролітає кожна днина,
Начебто одна хвилина,
Повна невідкладних справ:
І повчиться, й погратись,
І з товаришем зайнятись,
Щоби двійок не дістав.

X

Знову рік шкільний скінчився.
Хто з Іваном пильно вчився,
Тих екзамен не злякав.
По екзамені —

гей, доле! —

Річка, ліс,
як море, поле.
Даль, мандрівками п'янка.

Знов Івась наш —

вільна птиця:
То з дружками на суницях,
То з худобою в ліску,
А частенько в кузню тата
Прибіжить — дядькам читати
Вголос книжечку яку.

І сьогодні він так само
По забавах з хлопчаками
В кузню ввечері забіг.
Батько простягнув книжину:
— Почитай-но людям, сину,
Стань сюди ось, на поріг.

Підійшов Івась до світла.
І йому, мов день розквітлий,
Колір книги в очі впав.
Схвилювався враз хлопчина:
Нагадала книжка синя
Ту, що Довбуш подавав.

Він не чув, що говорили,
Ворухнувшись був не в силі,
Зміг би — з книгою б утік.
І забув би все на світі,
Новим змістом строгих літер
Заворожений навік:

— Так!
Це книга з Чорногори! —
Наче хтось йому говорить.
Звільна книгу розгорта.
І схвильовано, вроноисто
Кобзаря вірші вогнисти
В кузні батьківській чита.

XI

Сливи, сливи, мов намисто,
У садках між зелен-листом,
І, мов золото, грушки.
Круглі яблука рум'яні
У садках за парканами...
Йдуть до школи пастушки.

Як у сні, промчало літо,
Малювали щічки дітям
Свіжість хвиль і сонця жар.
Та Івану бистру річку,

Сонця ласку, шум смерічки
Заступить зумів «Кобзар».

Йде Івась.
«Кобзар» в торбині.
(Не лишив його у скрині).
А кругом — прекрасний світ:
Поле, ліс,
і ген на небі,
Мов різьба,
карпатський гребінь —
Все мов йшло за ним услід.

Hi! Не йшло!
В душі тремтіло,
Пахло,
mrіяло.
дзвеніло —
Рвалось в простір з тісноти.
Все оте врізьбити в слово
Намагався знов і знову,
Та не міг ще слів знайти.

То обдряпана хатина,
То мале дитя під тином,
То ріпник блідий мов смерть —
Мов ті привиди, в уяві.
Й гаснуть всі слова яскраві,
І тіка натхнення геть.

Все ж він чув,
він знав, він бачив,
Що його чуття гарячі,
Мов у кузні горна жар,
Дожидають тільки миті,

Щоб у слово перелити
Із душі палкий пожар.

Ось він в полі...
Наче море —
Панський лан.
А поруч — горе! —
Клаптики бідняцьких нив.
Стислось серце — защеміло.
І уперше ще не сміло
На папір біль серця сплив.

Ось рядочок...
другий... третій...

І він знає:

вже до смерті
Не спинить тих дум прибій!
Дум, що в'яжуться у пісню.
Пісні тій у грудях тісно
І від болю,
і від mrій.

Пісні він не дасть спочити...
Весь свій вік він буде битись
З тьмою, з кривдою,
зі злом,
За добро людей, за щастя
Проти тюрм, попів, зловластя.

Він, немов той бурелом,
Розбиватиме окови,
Щоб життя прийшло в світ нове,
Повне радості, краси...
З книг знання і міць здобуде,
І за правду битись буде
Весь свій вік ковалський син.

АНДРЕЙ ВАСИЛЬЕВИЧ ВОЛОЩАК
СОКРОВИЩА ДОВБУША
Сказка-поэма
(На украинском языке)

для ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Редактор М. Дорошенко
Художній редактор І. Плесканко
Технічний редактор С. Недовіз
Коректор І. Микита

Здано до складання 20. IV. 1976 р.
Підписано до друку 12. X. 1976 р.
Формат 60×90^{1/8}. Папер. арк. 1. Друк. арк. 2.
Вид. арк. 2,33. Зам. 1193. Тираж 200 000.
Папір офсетний № 1. Ціна 20 коп.
Видавництво «Каменяр», Львів, Підвальна, 3.
Львівська книжкова фабрика «Атлас»
республіканського виробничого об'єднання
«Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР.
Львів, Зелена, 20.

У2 70803—058
В68 В M214(04)—77 60—77

© «КАМЕНЯР», 1976.

20 коп.

